

**TACOS,
TVÄTTSTUGA &
TACK FÖR SENAST**

fylla

fylla Om du dricker stora mängder alkohol och blir ordentligt påverkad är du ”på fyllan”. Gränsen mellan att vara salongsberusad och på fyllan är inte solklar, men om du börjar göra saker som i normala fall skulle vara otänkbara är du troligen på fyllan.

”Fylla” ett centralt inslag i det svenska drickandet eftersom den svenska alkoholkonsumtionen varit koncentrerad till stort intag på helgen istället för det mer kontinentala att dricka mindre fast fler dagar. Beteenden som i vanliga fall inte är okej, som att sjunga högt på bussen eller prata med främlingar, ursäktas gärna med att ”jag gjorde det på fyllan”.

► charter, färjor, utekväll, hembränt, julbord med jobbet

färjor Förutom Öresundsbron mellan Malmö och Köpenhamn och landsgränserna mot Norge och Finland behöver man åka färja om man ska ta sig till ett annat land från Sverige. Vissa färjelinjer, till exempel Helsingborg–Helsingör, Göteborg – Fredrikshamn och Varberg–Grenå, görs på ett par timmar eller mindre. Andra, till exempel Stockholm–Helsingfors och Göteborg–Kiel, görs med övernattnig.

En central del i svenskars resande med färja är att köpa billig alkohol i tax-free-shoppen. Eftersom skatten på ►öl, vin och sprit är hög i Sverige kan rederierna så fort de kommit ut på internationellt vatten sälja varorna till betydligt lägre priser eftersom skatten räknas bort. Tillbaka till Sverige får du som privatperson bara ta med en mindre mängd starkvaror skattefritt: till exempel 1 liter starkdryck, 4 liter vin och 16 liter öl.

► fylla, passa på

färskpotatis Potatisen slog igenom Sverige på 1700-talet och ska, enligt Esaias Tegnér, tillsammans med vaccinet och freden bidragit till den explosionsartade befolkningsökningen under 1800-talet. Potatis var också en viktig ingrediens när man brände sin brännvin.

Färskpotatisen är den första potatisen som skördas tidigt på sommaren. Förr ansågs det som stort slöseri att äta av färskpotatisen. Istället skulle potatisen få ligga i jorden tillräckligt länge så att den skulle kunna växa till sig. Men när tiderna blev bättre i Sverige och svälten inte längre var något som hotade varje vinter blev färskpotatisen istället en delikatess. Första gången som färskpotatis nämns som ►midsommarmat är 1898 i Skåne, där det heter ”nypotatis”.

På midsommarborden idag är färskpotatisen ihop med inlagd ►sill och gräddfil självklar. Potatisen kokas i rikligt med vatten och ställs fram rykande varm med dillkvistar.

► sommarstuga

födelsedag Historiskt har födelsedagar uppmärksammats sparsamt i Sverige. Fram till slutet av 1800-talet var det i princip bara inom överklassen som man firade födelsedagar. När även bönder och arbetare började uppmärksamma födelsedagar var det i form av kafferep och enklare tillställningar.

Idag är det barnens födelsedagar som uppmärksammas mest, även om också vuxna kan fira sin födelsedag på olika sätt. För barn är födelsedagen ofta årets höjdpunkt där man själv är i centrum och får presenter. Det börjar flera veckor före själva födelsedagen med att man skriver önskelistor på saker man vill ha.

På själva födelsedagen väcks barnet av övriga familjen som smugit in i sovrummet med ►frukost på en bricka och med sång gratulerar födelsedagsbarnet. Om barnet går på ►förskola fortsätter ofta firandet där med sång och kanske en glass. Om barnet är tillräckligt gammalt kan man ordna ►barnkalas.

Vuxnas födelsedagsfirande varierar stort. En del vill inte uppmärksamma sin födelsedag överhuvudtaget medan andra ordnar stora fester. På arbetsplatser är det inte ovanligt att man samlar in pengar till gemensam ►present vid jämna födelsedagar.

föreningsliv

föreningsliv De flesta svenskar är medlem i någon av de cirka 200 000 ideella föreningar som finns i landet. Det vanligaste är att man är passiv medlem, alltså att man betalar medlemsavgiften och inte i övrigt engagerar sig. Det är till exempel vanligt inom ►Hyresgästföreningen som organiserar de som bor i hyresrätt.

Det finns stora föreningar med miljontals medlemmar och de finns små föreningar med bara en handfull medlemmar. Typiskt för svenska föreningar är att de är demokratiskt uppbyggda och att alla som är medlemmar ska få vara med och bestämma.

Alla som är medlemmar har rätt att närvara och rösta på ►årsmöten. Där bestämmer man vilka som ska sitta i styrelsen och vad föreningen ska ha för verksamhet under året.

Det är vanligare bland äldre än bland yngre att man engagerar sig i föreningar. Det kan därför vara svårt att komma in i en förening och påverka om det finns många äldre medlemmar som tycker att ”man ska göra som man alltid har gjort”.

► lagom, kompromiss, folkhemmet

förfest Innan man ska gå ut på krogen eller för att dansa kan man ha en förfest. Som namnet antyder är det en fest som man har ”före” den egentliga festen, oavsett om den egentliga festen är en hemmafest eller en fest på lokal. Eftersom det ofta är dyrt att dricka alkohol på lokal i Sverige är det ett sätt för ungdomar och studenter att hålla nere kostnaderna. Vissa krogar har ►after work- eller happy hour-erbjudanden med billigare alkohol och eventuellt enklare mat tidigare på kvällen för att locka till sig den publik som förfestar.

Förfesten är mindre formell och handlar om att bygga upp stämningen inför utgången. På en förfest förväntas man lyssna på partymusik, dricka alkohol i syfte att bli full och man ska bidra med gott humör. Det svåraste med förfesten är att sluta den i tid, beställa en taxi och dra vidare. Annars riskerar förfesten att gå över i en vanlig fest.

► gå ut, fylla, hemmakväll

kanelbullens dag

kanelbullens dag Sedan 1999 uppmärksammas Kanelbullens dag 4 oktober varje år. Från början var det Hembakningsrådet som låg bakom dagen för att öka försäljningen av kanelbullar (som lanserades i Sverige efter att första världskrigets ransoneringar lyfts på 1920-talet).

På kanelbullens dag säljs ungefär sju miljoner kanelbullar och det är vanligt att man blir bjuden på kanelbullar på jobbet.

- ▶ fika, förssta tossdan i mass, pizzadagen

kebabpizza Bland svenska ▶pizzor är kebabpizzan den som säljs allra mest och den som blivit själva symbolen för nutida ”svensk mat”. En typiskt svensk kebabpizza är i grunden en vanlig pizza med ost och tomatsås. På den lägger man sedan kebabkött och rikligt med kebabsås (här finns olika varianter i olika delar av landet). Vissa kebabpizzor har även sallad, gurka, tomat och i vissa fall även pommes frites på.

Kebabpizzan introducerades i Sverige någon gång på 1980-talet. Troligen är den resultatet av att pizzeriorna som från början drivits av invandrade italienare togs över av invandrare från mellanöstern. På flera orter började man kombinera kebabhaken med pizzerior och där någonstans föddes den första svenska kebabpizzan.

- ▶ pizzadagen, nyårsfirande, hemmakväll

klassförälder Om du har barn som går i grundskolan kommer du att bjudas in på ▶föräldramöten. En av de viktigaste grejerna då är att utse klassföräldrar.

Klassföräldrar har till uppgift att organisera gemensamma aktiviteter utanför skoltid, till exempel ▶brännboll eller klassdisco. Det brukar också ligga på klassföräldrar att samla in pengar till en enklare gåva till klassföreståndaren.

Det är sällan det blir rusning till uppdraget att bli klassförälder vilket gjort att vissa skolor infört ett system där alla föräldrar är klassföräldrar i olika omgångar enligt ett rullande schema.

- ▶ present, barnuppfostran

klämdag En dag som infaller mellan två ►röda dagar eller en röd dag och en lördag, till exempel dagen efter ►Kristi himmelfärdsdagen, kallas ibland för klämdag och innebär ibland en extra dags ledighet. Om man får ledigt från arbetet en klämdag är beroende av ►kollektivavtalet, det är inte en självklar rättighet. En del affärer kan ha annorlunda ►öppettider på klämdagar för att personalen ska få ledigt.

► mellandagarna, dag före helgdag

knytkalas Till vissa fester, som nyårsafton eller ►midsommar, förväntas festdeltagarna ta med olika typer av mat så att det tillsammans blir ett komplett matbord. Någon tar med sig en paj, någon annan en potatissallad, en tredje gör ►köttbullar och en fjärde tar med ►snacks.

Ordet knytkalas kommer av att man tar med sig ett knyte (ett litet ihopknutet paket) med mat som man sedan delar på.

För att inte alla ska ta med sig taco-paj är det bra om festens organisatör styr upp och fördelar vad var och en ska ta med sig. Om du inte gillar att laga mat är ett säkert kort att snabbt säga att du tar ansvar för snackset. Då räcker det med att du köper lagom mängd chips, ostbågar och eventuellt jordnötter.

► nyårsfirande, gårdsfest, sommarstuga

kollektivavtal Om du är anställd och vill vara säker på att dina rättigheter blir tillgodosedda är det viktigt att ha koll på om företaget har kollektivavtal eller inte. Ett kollektivavtal är ett avtal mellan arbetsgivarorganisationen och fackförbundet, till exempel Byggavtalet mellan Svensk Byggingusti och Byggnads.

Det är viktigt att ha koll på kollektivavtal eftersom mycket på den svenska arbetsmarknaden inte bestäms i lagar utan just i kollektivavtalen. I kollektivavtalen regleras till exempel löner, semester, pension och ►klämdagar.

Du behöver inte vara med i ett fackförbund för att dra nytta av förmånerna som finns i ett kollektivavtal.

► öppettider, kontorstider, halvdag, industrisemester

låna toaletten

låna toaletten Om någon besöker ditt hem och behöver gå på toaletten, kommer hen troligen fråga om hen ”får låna toaletten” eller ”var toaletten ligger”. Trots att rummet som ska användas kallas ►badrum är det själva ärendet dit som beskrivs i frågan.

Badrummet är det enda rum där du som besökare kan låsa om dig. Det betyder inte att du får ta dig friheten att snoka igenom badrumsskåp och dylikt. Du förväntas också göra ditt ärende så fort som möjligt.

Om du ►går husesyn med en besökare är badrummet inte ett rum du förväntas visa upp. Däremot kan du definitivt berätta att ”toaletten ligger längst ner i hallen”.

► dass

långfärdsskridskor Sverige är ett land med många sjöar och ett klimat med kalla vintrar. Därtill finns en kärlek till naturen. Allt detta har lagt grunden för fenomenet att åka långfärdsskridskor.

Att åka långfärdsskridskor innebär att du tar på dig ett par skridskor där sko och skena kan kopplas isär utan svårighet. Sedan ger du dig ut på en längre skridskotur på en sjö. Till skillnad från skridskoåkning på bana är långfärdsskridskor inget som görs i tävlings syfte utan det handlar om rekreation.

Om du ska ge dig ut på en tur med långfärdsskridskor är det viktigt att du har kunskap om hur tjocka isarna är och har rätt utrustning, inklusive dubbar, ispik och säkerhetslina. Att åka i sällskap är viktigt. Eftersom isarna kan brista är det inte att rekommendera att ge sig ut på egen hand.

► friluftsliv, naturen, skoter, sparkstötting

lördagsgodis Innan Sverige började med egen produktion av socker var godis i form av karameller dyrt och exklusivt. Dessutom hade Apoteket monopol på karamelltillverkningen ända fram till slutet av 1800-talet.

När man började producera sockerbeter i Skåne, sköt den inhemska tillverkningen av socker fart och priserna sjönk. Därmed öppnade det sig en marknad för lösgodis av olika slag och man experimenterade med nya sorter som geléhjartan, gröna grodor och sega råttor.

Att hög konsumtion av godis gav hål i tänderna var okänt i början av 1900-talet. För att testa om det kunde finnas ett samband så använde man ”idioter” och ”obildbara sinnesslöa” på anstalten Vipeholm i Lund som försökspersoner. De intagna på Vipeholm matades med enorma mängder kola och choklad och utvecklade därmed svår karies.

Utifrån de här oetiska experimenten tog Medicinalstyrelsen fram rekommendationer att man bara skulle äta godis en dag i veckan och idén om lördagsgodis lanserades.

När Livsmedelsverket 1985 började tillåta självplock av lösgodis ökade försäljningen kraftigt. Tidigare hade man varit tvungen att be ett affärsbiträde plocka godiset åt en. Det kan man bland annat se på att påsarna som man plockar lösgodis i är betydligt mycket större idag än för trettio år sedan.

- ▶ fredagsmys, hemmakväll, halloween, barnkalas

löning För de flesta som har ett jobb betalas lönen ut den 25:e (för privatanställda) och 27 (för offentligt anställda) i slutet av varje månad. Om löneutbetalningsdagen infaller på en helg kommer pengarna fredagen före helgen.

I samband med löning brukar det vara mer folk som går ut och tar en fredagsöl och köerna på de stora varuhusen är längre lördag efter löning.

- ▶ kollektivavtal, lill-lördag, utekväll, köa på systemet

tvättstuga

tvättstuga Sedan mitten av 1900-talet finns det så gott som i samtliga flerbostadshus i Sverige någon form av kollektiv lokal för tvätt utrustad med tvättmaskiner, torktumlare, torkskåp och någon form av bokningssystem.

Tvättstugans genomslag i Sverige var en produkt av efterkrigstidens svenska bostadspolitik med målet om en god bostad för alla. Sverige gick på mindre än ett halvt sekel från att ha Europas lägsta bostadsstandard till att under efterkrigstiden få en av Europas högsta, med bland annat tillgång till tvättstuga i nästan alla nybyggda lägenheter.

Alla som bor i en fastighet har möjlighet att nyttja tvättstugan vilket gör att det inte sällan uppstår konflikter kring tvätttider, städning och ludd i torktumlaren. Grundläggande svenska värderingar om tidhållning och renhet utmanas ofta i denna halvoffentliga miljö.

För att undvika bråk i tvättstugan är det centralt att respektera de regler som finns och särskilt gäller det att hålla tvättiderna. Du tömmer aldrig någon annans maskin även om den är färdig, du plockar bort luddet i torktumlaren och du respekterar tiderna. Om du upptäcker att någon brutit mot reglerna så formulerar du lämpligen en ►arg lapp.

Att ha tid i tvättstugan används – ibland skämtsamt och ibland på allvar – som skäl till att tacka nej till en social aktivitet som till exempel utekväll.

- folkhemmet, miljonprogrammet, badrum

tända ljus Sverige är ett mörkt land under delar av året. I december kan det vara dagar då solen inte gått upp när man går till jobbet och redan har gått ner när man går hem. Därför är flera av traditionerna under höst och vinter förknippade med att tända ljus.

- alla helgons dag, lucia, advent, mysbelysning

U

Ullaredsresa Sveriges mest besökta resmål är vare sig Liseberg, Skansen eller Gröna Lund, det är den halländska orten Ullared känd för lågprisshopping. Varje år går det 3 500 bussresor till Ullared och besökarna handlar för 3 000 kronor per person i genomsnitt.

Ullaredsresor med buss arrangeras ofta i bostadsområden av en lokal ►hyresgästförening eller av pensionärsföreningar och är då en av de populäraste aktiviteterna. Man kan även boka in sig hos ett bussföretag som kör till Ullared.

Även om måttlighet oftast är ett karaktärsdrag som framhävs bland svenskar så är det helt accepterat att ”shoppa loss” när man är i Ullared.

► charter, medelvensson

underhåll Om två föräldrar skiljer sig och barnen bara bor hos den ena föräldern ska den andra föräldern betala ett underhållsbidrag. Detta kallas ofta för att ”betala underhåll”.

Om den andra föräldern inte betalar bidraget (oftast pappan) kan Försäkringskassan betala ut underhållsstöd. Sedan 1930-talet har det funnits olika typer av underhållsstöd som har administrerats av ►Försäkringskassan och dess föregångare. Tanken är att det offentliga ska se till att även ensamstående föräldrar ska ha ekonomiska förutsättningar att klara sig.

► skilsmässa, ex, bonusbarn

utekväll Om du tillsammans med andra går ut till en pub, bar, nattklubb eller restaurang har ni en utekväll. Utekvällar läggs oftast på fredagar och lördagar då de flesta hak har öppet längre då än andra dagar. Ibland går man också ut på onsdagar och kallar det för ►lill-lördag.